

11-dars. CMS (CONTENT MANAGEMENT SYSTEMS – KONTENTNING BOSHQARUV TIZIMLARI) HAQIDA

So'nggi yillarda internet omma hayotiga shunchalik jadal ta'sir ko'rsatmoqdaki, bu bilan u nafaqat inson hayotining muhim qismiga aylanmoqda, balki biznes loyihalarning rivojlanishida hal qiluvchi omil vazifasini ham o'tamoqda. Internet tarmog'i kompaniyalarga o'z biznesini yuritish va rivojlantirishda katta yordam berish bilan bu jarayonlarda asosiy rol o'ynamoqda, shuningdek, u barcha uchun tengi yo'q aloqa vositasi hamdir. Internet virtual axborot makoni bo'lib, bu makon millionlab web-saytlardan iborat.

Siz ham o'z saytingizni yaratib, ushbu makonning bir qismiga aylanishingiz mumkin. Buning uchun professional yoki tajribali dasturchi bo'lishingiz yoki g'oyangizni amalga oshirish uchun dizayner, dasturchi mutaxassislar jamoasini yollashingiz shart emas, balki oddiygina CMSdan foydalanish ko'nikmalariga ega bo'lsangiz kifoya.

TAYANCH TUSHUNCHALAR

- **Xaker** – maxfiy axborotlarni ruxsatsiz olish va ularni virus bilan zararlash maqsadida yopiq axborot tizimlari, ma'lumotlar banki kabi tarmoqlar himoya tizimini buzib kiradigan kompyuter dasturchisi.
- **Template (shablon)** – mazmuni (matn, rasm, multimedia va b.) sayt tizimi mexanizmi tomonidan to'ldiriladigan, o'ziga xos dizayn va tuzilmaga ega HTML teglar to'plamidan iborat sahifa.

BUNI BILASIZMI?



- CMS deganda nimani tushunasiz?
- Sizningcha, CMS nima uchun kerak?
- CMS qanday imkoniyatlarga ega?
- CMS platformalarini tanlashda nimalarga e'tibor berish lozim?

DIQQAT



CMS (content management system – kontentni boshqaruv tizimi) – tayyor shablonli tuzilmalar, ma'lumotlarni kiritish va dizayn ishlariga mo'ljallangan funksiyalar to'plamidan iborat platforma. Shuningdek, CMS matnli va multimediali sahifalardan iborat saytlarni qulay va oson yaratish hamda o'zgartirish (qo'shish, tahrirlash va o'chirish) imkonini beradigan boshqaruv tizimidir.

CMS saytda yangi sahifalar yaratish, mahsulotlar katalogini o'zgartirish, buyurtma berish kabi jarayonlarni amalga oshirish imkoniyatlarini ham beradi.

Har qanday internet sayti HTML tili, CSS kaskadli stillar jadvali, PHP, JavaScript singari web-texnologiyalar hamda MySQL kabi ma'lumotlar bazasini boshqarish tizimlari yordamida yaratiladi. Sayt tarkibida biz ko'radigan barcha materiallar (matn, rasm, audio, video va b.) ushbu web-texnologiyalar yordamida sahifada chiqariladi. Ma'lumki, bunday jarayon ushbu web-dasturlash tillarini yaxshi o'zlashtirgan mutaxassis tomonidagina amalga oshiriladi. CMS esa dasturlash tillaridan bexabar foydalanuvchiga ham sayt yaratish va uni boshqarish imkonini bera oladi.

CMSNING AFZALLIKLARI



- **Sayt bilan ishlash jarayonining soddaligi va qulayligi.** CMSni boshqaruv tizimi har qanday foydalanuvchiga, bilim darajasidan qat'i nazar, resurslar ustida to'liq ish olib borish [saytni boshqarish, ma'lumotlarni tahrirlash, tuzilmani sozlash (bo'limlarni qo'shish va o'chirish)] imkonini beradi. Bunda sayt strukturasi ishlab chiqish va dasturlash bo'yicha texnik bilim yoki ilg'or ko'nikmalar talab etilmaydi.
- **Qisqa vaqt ichida, yuqori tezlikda sayt yaratish imkoniyati.** Dastlab sayt yaratish ko'p vaqt talab qiladigan, mashaqqatli jarayon bo'lgan. CMS ish jarayonining ko'plab qismi avtomatlashtirganligi sababli sayt va uning alohida qismlarini yaratishda vaqt sezilarli tejaladi.
- **Ortiqcha qiyinchiliklarsiz chiroyli dizayn yaratish imkoniyati.** Tizim boshqaruvi sayt dizayni ustida ishlash va uning tarkibini yaxshilash, yangi elementlarni qo'shish va boshqarish imkonini beradi.
- **Ko'pfunksionallik.** Zamonaviy boshqaruv tizimi murakkab ko'p blokli tuzilmaga ega bo'lib, ko'proq konstruktorga o'xshab ketadi. Bunday universal, moslashuvchan konstruksiya ixtiyoriy foydalanuvchiga takrorlanmas, o'ziga xos sayt yaratish imkonini beradi.
- **Foydalanish huquqini boshqarish.** CMS sayt foydalanuvchilari o'rtasida rollarni taqsimlash imkoniyatiga ham ega. Masalan, mehmon sifatida kirgan foydalanuvchi biror-bir sahifaga izoh qoldirishi mumkin, lekin menyu bloklarini yoki sahifa tarkibini o'zgartirish huquqiga ega emas va saytning boshqa elementlariga ta'sir o'tkaza olmaydi.

CMSNING KAMCHILIKLARI



- **Tizim himoya qatlamini mustahkamlash zaruratining mavjudligi.** Juda keng tarqalgan boshqaruv tizimlarining ichki tuzilmalari xakerlar tomonidan o'rganib chiqiladi, natijada ularning zaif tomonlari ko'pchilikka oshkor bo'lib qoladi. Chunki bunday tizimni buzish professional xakerlar uchun qiyinchilik tug'dirmaydi.

- **Shablon asosida ishlashi.** CMSlar turli moslashuvchanlikka ega bo'lishiga qaramay, shablonlar to'plamidan tashkil topadi. CMSlarning ba'zilarida shablonlar to'plami kengroq, u yerdan xohlagan g'oyaga mos dizayn va tuzilmani topish mumkin. Ba'zilarida esa shablonlar to'plami kamligi bois, ijodiy g'oyani amalga oshirish qiyinchilik tug'dirishi mumkin.
- **Nostandart funksiyalarga ega bo'lgan maxsus saytlar yaratishning mushkulligi.** Ammo bunday saytlar maxsus kompaniyalar yoki IT-mutaxassislar tomonidan yaratilishi mumkin.

ESLAB QOLING



Har bir CMS o'z xususiyatlaridan kelib chiqqan holda turli imkoniyatlarga ega.

Shu sababli, kompaniya ehtiyojlarini qanoatlantiradigan CMS platformani tanlash vaqtida uning keng tarqalganligi, narxi bilan bir qatorda quyidagi xususiyatlariga ham e'tibor qaratish lozim:

- himoyalanganligi;
- elementlarni qayta o'zgartirish imkoniyatining mavjudligi;
- funksiyalar to'plami va imkoniyatlari;
- sarlavha, metateglar va reklama uchun muhim bo'lgan boshqa ma'lumotlar bilan ishlashda qulayligi;
- sahifalar va semantik URLlar uchun maxsus nomlarni yaratish qobiliyati;
- ish unumdorligi;
- xatolarni to'g'rilash qobiliyati;
- sayt xaritasini qo'llab-quvvatlashi;
- sahifalarni qo'shish va o'chirishning qulayligi.

TAKRORLASH UCHUN SAVOLLAR



1. Kontent boshqaruv tizimlari nima?
2. Kontent boshqaruv tizimlari nima maqsadda qo'llaniladi?
3. CMSning afzalliklari nimalardan iborat?
4. CMSda qanday kamchiliklar mavjud?
5. Shablon nima?